

Rune Larsson

KOLBÄCK - MIN HEMBYGD

En skola på 1870-talet

Klass två Vänsta skola 1919. Namnlista sidan 6

**KOLBÄCKS
HEMBYGDSFÖRENING**

En skola på 1870-talet

Skolan hölls i Sörgården i Forsta, Kolbäck, och kallades allmänt mosterskolan. Moster hette Greta Persdotter (ogift). Hon hyrde där, och församlingen betalade hyran, på det viset slapp församlingen bygga skolhus. Hon fick väl c:a 150 kr. per år i lön.

Morgonbönerna tog 15 till 20 minuter och aftonbönerna lika lång tid. Den förrättades på knä, och barnen läste bönerna utantill. Var de ej uppmärksamma under bönen, så smällde det ögonblickligen. De läste rent innantill ur ABC-boken men även ur bibeln. Hon hade en lång käpp, som räckte nästan över hela bordet.

Från 1860-talets mitt till 1874 verkade hon. Hon hade tjänat jungfru och fått ett par barn. Båda var nu döda.

Genom skicklighet med handarbete, syning och vävning och genom att gå bort som hjälp hade hon tidigare skaffat sig och barnen uppehälle.

Först några ord om skolans lokala förhållanden.

Den var förlagd i en s.k. brygghuskammare i en flygelbyggnad till en gammal bondgård. Rummets längd var 5 m. bredden 3,5 m. och höjden endast 2 m.

Genom en liten förstuga på långsidan trädde man in. Till vänster om dörren var en öppen spis, till höger en bänk, på vilken stod ett grönmålat vattenämbar med sin skopa till gemensamt bruk för såväl skolmoster som hennes små elever. På den andra sidan långväggen stod i vardera hörnet ett dalaskåp och mellan dessa en uppbyggd säng, ty rummet var även mosters enskilda bostad. Ett avlångt bord samt två bänkar, lika långa som bordet, upptog största delen av den övriga golvytan. Vid den övre bordsändan presiderade moster, en 60-årig kraftfull, hurtig och gladlynt gumma. På vänstra bänken satt 12-13 flickor och på den högra ungefär lika många gossar. De flesta barnen i en ålder mellan 6 - 9 år.

Det var en vacker sommarmorgon, dagarbetet skulle nu börja sedan moster mottagit åtskilliga förningar, såsom smakbröd av en, ett halvt tjog ägg av en annan, en flaska mjölk av en tredje o.s.v. Vanligtvis tar moster före skolans början reda på om några viktiga händelser timat i

barnens hem, t.ex. om Per Lars ko kalvat, om Nils Anders sugga fått grisar, om potatisen var satt, om linfröet var sått m.m.

Därefter räknade hon över om alla barnen voro närvarande, och så började dagen med morgonbön ur psalmboken. Alla satt på knä framför bänkarna, utom den som skulle läsa bönen eller rättare sagt bönerna. Det var morgonbönen ut psalmboken, Fader vår, någon morgonpsalm, Gud som haver, välsignelsen samt därjämte ett urval av psalmverser och bibelspråk.

Det var verkligen förvånansvärt, hur sådana småttingar ur minnet kunde läsa upp allt detta utan att stappla på ett ord eller en mening.

Sedan tog skolan sin början med innanläsning för de äldre barnen samt stavning och läsning av bokstäverna för nybörjarna. Då fick vi göra bekantskap med en liten tingest, som nutida skolbarn ej ha något begrepp om - pekpinnen. En sådan måste varje skolbarn medföra till skolan.

Den är ej lätt att beskriva utan teckning. Den påminde mest om en upp och nervänd barnspade, med förminskad skiva och förlängt utdraget skaft eller snarare med kort vanlig pekpinne i stället för skaft. Man höll den med handens alla fem fingrar på så sätt att långfingret och ringfingret placerades på ömse sidor om pinnen, pekfingret och lillfingret på plattans motsatta sidor och tummen på plattans fjärde sida. Att hålla den i sådan ställning och med pekpinnen följa rad för rad, sida för sida i boken var en verklig plåga, innan man blev tränad. Läsningen pågick med en sjungande ton, men avbröts tätt som ofta med ett tillrop från skolmoster såsom, var är ni nu Lisa, eller nu skall du Kalle fortsätta. Det var sådana, vars uppmärksamhet hon särskilt ville påkalla.

Någon förklaring över bibelläsningen förekom högst sällan. I så fall var det något, som kunde tillämpas i det praktiska livet. Så t. ex. i förklaringen över liknelsen om ogräset bland vetet, tillade moster, att om det inte vore så gott att komma åt ogräset i vetet, så kan och bör man hålla efter det så mycket styvare i potatislandet.

Vad som tog mesta tiden var stavningen. I de läroböcker som då användes förekom i de första övningarna stavelsesammansättningar, som ej bildade några begripliga ord, som t.ex. pa-par = papar, ba-bur = babur o.s.v. Vad jag undrat över dessa underliga sammansättningar.

Men det var väl meningen, att vi ej skulle kunna lära dem utantill som allting annat.

Undervisningen tillgick så att först fick en och en i tur och ordning stava dessa underliga ord, sedan två och två och till sist alla i korus. Naturligen uppstod härvid ett öronbedövande sorl, då den ene försökte överrösta den andre med sitt p-a säger pa-p-a-r säger papar eller sitt b-a säger ba, b-u-r säger bur säger babur o.s.v.

Det förekom blott en rast på förmiddagen. Den gräsbevuxna gården var nog en trevlig lekplats. Men vad var den mot stenbacken bakom skolan. Den var ändå nummer ett. I synnerhet värderades och begagnades flitigt dessa släta sluttande stenhällar och flyttblock. O vad det gick att åka kana utför dem. Det var inte heller så stor fara för de onämnbare, då de i allmänhet voro skinnskodda på de för nötning mest utsatta platserna. Där i stenbacken fanns tillfälliga lekstugor, stall och ladugårdar efter vars och ens särskilda tycke och smak. Men ledighetskvarten gick så fort, och snart stod moster i den överbyggda porten till gården och ropade sitt: kom in, varvid ett tjugotal barnröster instämde: komma in, komma in.

Vi intog åter våra platser vid det avlånga bordet och räknelektionen började. De minsta fick räkna från 1 - 10 d.v.s. uppsäga siffrorna till 10, de lite mer försigkomna till 20 och de styvaste ända till 100. Men vetandet stannade inte där. Ty då man lärt sig räkna till 100, fick man börja baklänges och räkna från 100 till 0.

Mången student i sin nyförvärvade vita mössa var nog ej stoltare än den lilla pojke eller tös, som utan att staka sig kunde i svindlande fart rabbla upp 100,99,98,97 o.s.v. ända ned till 0.

När den gamla moraklockan slår sina ljudliga tolv slag, inträder middagsrasten. "De barn som haft förningar komma in till mig efter maten och dricka kaffe", tillkännagiver mosters bjudande stämma.

Varje barn bjöds då två fulla koppar kaffe, mången gång utan grädde. Den skoldag jag nu beskriver blev icke som de vanliga utan en äventyrs och bemärkelsedag i den lilla skolans historia.

Ty då vi kom ut till middagsrasten, möttes våra blickar av en häpnadsväckande syn. Våra matförråd, som under den varma årstiden, plägade ställas utanför husets yttervägg, låg huller om buller på gården.

Korgar, skäppor, krus och mjölkflaskor kastade om varandra, och i allt detta gick granngårdens unga grisar och rotade med välbehag.

Oj, oj vilka jämmerrop och klagolåtar, blandade med skrattsalvor. På något olovligt sätt hade grisarna tagit sig in på gården och anställt förödelsen.

Du ursäktar mig väl GA. att jag påminner dig om hur vi samfällt motade ut de objudna gästerna, Du djärv, hurtig och hjulbent i främsta ledet. En av grisarna sprang då mellan dina ben, så att du blev sittande baklänges och under en stund roade oss med att vara ryttare på en gris. Sällan har väl en cirkusclown erhållit så högljudda bifallsyttringar som de, vilka då kom dig till del.

Alltsammans ordnades dock till allmän belåtenhet. Moster tog saken om hand, gick till nämndemans, vars grisar ställt till oredan, tillsade nämndemansmor att grädda pannkakor, steka fläsk och breda smörgåsar. Nämndemansmor föreslog, att barnen skulle få komma in och äta vid dukat bord, vilket ogillades av moster. "Precis som de haft med sig, ska de ha igen", sa hon bestämt. Och när allt var färdigt, samlade hon barnen. De fick i tur och ordning träda fram och uppge huru mycket de haft med sig hemifrån. Och detsamma tilldelades nu var och en av dem. För nämndemansmor blev det litet extra besvär, men huvudsaken blev att alla kände sig mätta, nöjda och glada. Moster var i sitt allra bästa lynne. Och inte ens hon tyckte, att man kunde sätta sig inne och stava och plugga en sådan dag. Hon hade hört talas om att gymnastik införts i skolorna och beslöt nu att ha sin första lektion i detta ämne. Hon befallde barnen att ställa upp sig på två led och gick efter mosters kommando: ett tu, ett tu marsch kring gården. Sedan fick de hoppa kråka kring gården efter mosters eget föredöme, leka sista paret ut och en mängd ringlekar.

Dock innan uppbrottet skedde, hölls den sedvanliga aftonbönen på knä med samma antal böner, psalmer och bibelspråk som varje annan dag. På gamla skolmoster kan man med fog tillämpa Runebergs ord om Lotta Svärd

"Och något tålde hon skrattas åt men mera hedras ändå".

Ur minnet upptecknat av Lars Matts Anderses pojke.

Elever på fotot från vänster.

Margit Andersson, Viola Andersson, Anna Karlsson, Brita Johansson, Ingrid Olsson, Frida Andersson, Anna-Britta Hult, Gene Westergren, Bertil Lundin, Maja Bernström lärare, Vilma Forsell Enar Hjelm, Folke Berglund, Lars Andersson, Margit Laggberg och Bror Danielsson.